

BIBLIOTËRA

3JH-31

A 14

ALI ABDIHOXHA

**VILA NË
PERIFERI**
roman

PROLOG 1

Ishte koha..

Ndoshta do të jetë e nevojshme të themi se edhe atëherë, si gjithmonë, asgjë nuk qëndronte në vend. Në botë vazhdimisht ndryshonin lartësitë e maleve e të kolltukëve, ndryshonin sëmundjet, thellësitë e deteve, të dhënat e shkencës, historia e popujve, kufijtë, tregjet e zonat e influencës, jeta e fronet, çdo gjë ndryshonte, evoluonte. Diku aeroplanët kalonin për herë të parë oqeanë; diku vazhdonin të faleshin pesë herë në ditë; diku shkruhej se nënat e sulltanëve kishin qenë çerkezet e bukura skllave, që bliheshin nëpër pazaret e Perandorisë Osmane dhe se shumë herë edhe babai i këtyre sulltanëve ishte i panjohur; diku pritej zbritja e antikrishtit në tokë, që do të shoqërohej me dukjen e një komete të re; diku stërvite-

shin për të bërë harakiri; diku shkurtoheshin fundet e flokët e grave dhe zgjateshin flokët e basetat e burrave; binin e ngriheshin kabinete, mbi poltronat e vjetra uleshin njerëz të rinj; lindnin e rrëzoheshin mbretërit dhe rriteshin menjëherë «republikat», që për mirësjellje «ruanin» statusquotë dhe interesat e të gjitha klasave, himnizonin paqen, qetësinë dhe «idetë e reja», që mbronin regjimet e vjetra.

Në Evropë, ndërsa mbyteshin me gjak revoltat e klasës punëtore e të mbarë vegjëlisë, së cilës llogoret e Luftës së Parë Botërore, premtimet e demagogjitë imperia-liste dhe euforitë shoviniste nuk i kishin sjellë asgjë tjetër, përveç deziluzioneve, përveç vdekjeve, gjymtimeve fizike e morale, — po në këtë Evropë bëheshin edhe shpikje, zhvillohej teknika e shkenca, në sallonet luksoze ishte vënë në rend të ditës spiritizmi, vallëzimi i duarve, i tavolinave dhe i shpirtrave. Që bërë modë të flitej për veprimet e pandërgjegjshme të froidizmit, për breznitë e humbura, për skepticizmin e pesimizmin e Artur Schopenhauerit, të cilit, si filozof veteran, që kishte mbyllur sytë vitin e fundit të shekullit XIX, i bëheshin nderimet më të mëdha. E po në këtë batak të turbull përparonin idetë e pasuesve të Niçes, që ngrinin në pedestal mitin e individualizmit, hyjnizimin e Mbinjeriut (me shkronjë të madhe) dhe gjithë të tjerët shpalleshin të pafuqishëm e të destinuar vetëm për t'u gjunjëzuar. Kështu do të dilte figura e një diktatori, (ish-tetar i ushtrisë së Kajzerit, i përkëdheluri i borgjezisë gjermane, krijuesi i partisë nacional-socialiste, që s'do të kishte asgjë të përbashkët me socializmin), i cili e kishte bërë zakon të rrëmihte tokën me majën e këpucëve, të mbante kokën mënjanë e ta shikonte botën nga një prizëm i shtrembër. Por, duke e shikuar shtrembër, ai betohej se do ta drejtonte këtë botë me anën e një embleme, që s'ishte veçse kryqi i thyer i një kulti të lashtë indian, tashmë ngritur nga ai në simbol i gjakut të «pastër» arian. Dhe ky (mbi) njeri, duke pranuar me modesti se njerëzit nuk i kishte bërë ai, pretendonte se në vallen e luftës për pushtet, ai po bënte kohën në të cilën ata jetonin.

Ishte koha... kur në një kontinent tjetër përtej Atlantikut kishin ndodhur e po ndodhnin gjithashtu *origjinalitete* të papërsëritshme, ku gjestet normale propagandoeshin si veprime përrallore, dhe përraloret si normale. Tashmë edhe në këtë kontinent kishte kaluar koha e armëpushimit të Luftës së Parë Botërore. Krahas *frikës së kuqe*, që ndalonte përdorimin e flamurëve të kuq e që të huajt ngado që të vinin i quante bolshevikë, në Amerikë zuri të zbrëthente kthetrat e tij histerizmi i seksit. Ai nxitej e shoqërohej nga qindra gazeta e revista, nëpër faqet e rubrikat e të cilave instruktohej rinia si të thyente çdo traditë e të gjitha traditat, si të bënte dashuri, si të merrej me aventura e bëma seksuale dhe, të gjitha këto, medoemos, përmes ritmeve moderne të xhazit e përmes avullimeve të alkoolit «ilegal». Pastaj u erdhi koha shtimit të radhëve të kapuçëve të bardhë të organizatës raciste të Ku-Kluks-Klanit antinegër e antiçifut, që bridhnin rrugëve e skutave, me pishtarë në dorë, e që nën etiketën e mbrojtësit të amerikanizmit në përgjithësi, persekutonin forcat revolucionare e demokratike. Pas histerizmit seksual, nisi rrugën e vet histerizmi ndaj parasë. E mbiqajtur *shoqëria e konsumit*, Amerika shpalli *botërisht* se nuk kishte më vend për njerëzit e dobët e të varfër, ajo shpalli se vlera e njerëzve matej me vlerën e fitimeve. Kështu mbi mpleksjen e kësaj tabuje të vjetër, por me etiketë të re, një ditë gangsterët, që së shpejti do të bëheshin zotërit e vendit, zbrazen pistoletat e para nëpër rrugët e Çikagos...

Ishte koha... kur politikanët, që e kishin bërë zakon të flitnin nën zë, pa i shqyer buzët (moda e buzëve të vogla), kishin nxjerrë sërish në pah pakënaqësitë e vjetra e të reja. Gjermania, që ishte mundur para dhjetë vjetësh, ankohej kundër Francës e Polonisë (pretendime territoriale) dhe farkëtonte heshtën e saj të vjetër, maja e së cilës shkonte deri në kufijtë aziatikë. **Drang nach Osten**. Vërshimi drejt Lindjes. **La spinta verso l'Oriente**, që do të huazohej nga Benito Musolini, i cili kishte filluar të hidhte parullat për «Italinë e madhe» ose «për rivendosjen e Perandorisë Romake».

Si përgjigje të këtyre kërcënimeve, ministrat e borgjezisë fshinin buzët me shamitë e bardha dhe ua kishte qejfi të jepnin sentencat në gjuhën e filozofisë së skolastikës latine: **Contra factum non datur argumentum**, përballë fakteve asnjë argument nuk ka vlerë. Dhe ishin mësuar të merrnin përgjigje po në atë gjuhë: **Non possumus**, nuk mundemi. E, për t'i lënë bisedat të hapura, shtonin me mirësjellje e me zë të ëmbël: **Plus ultra**, më tej.

Por... ndërkaq prapa krahëve të tyre, prapa «mirësjelljeve e zërave të ëmbël», mpriheshin armët e betejave të reja, ajri mbushej me erë baruti që prodhohej nga industritë e mëdha, të cilat u jepnin çeliquevë formën e topave e të predhave, formën e pushkëve e të tankeve, të kryqëzorëve, të aeroplanëve e të njëqind armëve të tjera. Të gjitha këto ndodhnin në një kohë, kur kapitalit botëror, duke arritur nivelin e paraluftës, kishin filluar t'i dridheshin sërish gjunjët nga simptomat e para të verdhëzës; kur po mpriheshin kthetrat e një krize të re, troku i së cilës dëgjohej si zhurmat e largëta në një kishë bosh. Kurse borgjezia, që e kishte bërë zakon të trembej nga hija e vet, që kishte frikë të jetonte, që kishte frikë të vdiste, vraponte nëpër faltore dhe për të gjitha këto, ishte sadiste, i pëlqenin perversiteti dhe cinizmi, i pëlqente të botonte me shkronja të mëdha, se popujt ishin të lumtur dhe jetonin në paqe, paçka se në të njëjtën kohë vazhdonin shfrytëzimi dhe revoltat, vazhdonin utopitë më optimiste dhe deziluzionet më të pamëshirshme, vazhdonin kërcënimet midis shteteve e mosmarrëveshjet midis klasave... Paçka se diku më larg, në kontinente të tjera, si bie fjala në Afrikën Jugore, tributë e shumta të bushmenëve shkonin drejt zhdokjes, ose pakësohej popullsia e Afrikës Ekuatoriale dhe e ish-Kongos Belge. E pse? Për fajin e diamanteve, sigurisht, për fajin e uranimit e të kobaltit, por edhe të kauçukut, që mblidhej nga lëkurëzinjtë pikë e nga një pikë për metropolet e mëdha të kapitalit.... Paçka se edhe Azia arrinte rekorde të reja në përqindjet e vdekjeve nga uria, rekorde në shtimin e numrit të rikshave, që tërhiqnin me karrocet e tyre kaskat e kolonizatorëve të bardhë. Paçka... se shoqëritë koncesionare kishin pushtuar pasuri-

të e Amerikës Latine dhe, të mbështetura nga klikat në fuqi, digjnin me zjarr çdo protestë të banorëve të varfër. Po-o-o-r jeta vazhdonte dhe kudo botohej me shkronja të mëdha, se «popujt ishin të lumtur dhe jetonin në paqe».

Ishte koha... kur statusquoja kapitaliste ishte prishur tashmë, kur në Rusi ishin përmbysur carët dhe kishte ardhur në fuqi proletariati, duke rrëzuar kështu teorinë oportuniste të Bernshtajnit, të Kautskit e të gjithë Internacionales së Dytë dhe vendin e saj tashmë e kishte zënë revolucioni i Karl Marksit, i cili nuk pranonte të futej si kapitull i ri në librin e vjetër të evolucionizmit. Prandaj njëra palë e pagëzoi atë revolucion si absurditetin më të madh të historisë, pala tjetër e quajti një thyerje, një krisje, një përmbysje, që kishte sjellë fundin e një bote dhe fillimin e një tjetre, që kishte rrëzuar poshtë përjetësinë e shpallur me bujë të sistemit kapitalist dhe përkundrazi, kishte shpallur të ardhmen e socializmit me shigjetën drejt komunizmit. Dhe kështu, më i madhi «absurditet historik» vazhdonte jetën dhe punën e vet, duke u endur si «fantazmë» nëpër botë herë këtu, herë atje, duke çarë «kordonin sanitar» me fraza të shkurtra e fare të thjeshta, si bie fjala «të shtunat komuniste», ose me fotografinë e një burri që thirrej shkurt Lenin. Ca kohë më vonë po kjo «fantazmë» zuri të shfaqej me terma të tjera edhe më të thjeshta, por më të panjohur e më të çuditshëm: Plani i elektrifikimit të Rusisë, plani ekonomik unik shtetëror, ndërtimi i bazave të ekonomisë socialiste, aleanca e punëtorëve dhe e fshatarëve, shteti proletar ose diktatura e proletariatit.

Po Shqipëria... Shqipëria çfarë bënte në këtë kohë?... Sigurisht... sigurisht... Shqipëria e kishte kaluar kohën e paleolitit, por edhe të neolitit, bile edhe të bronzit e të hekurit, që njihet si epoka e tretë në historinë e lashtë të njerëzimit. E po të bëjmë një kapërcim të madh, ajo kishte fituar jo vetëm pavarësinë, por nuk kishte mbetur prapa as në fushën e diplomacisë: ishin firmuar dy paktet e miqësisë e të sigurimit italo-shqiptar, kishte hequr përkrenaren e mesjetës, i kishte falur ose dorëzuar me bujari botës së jashtme pjesë të ndrysh-

me të organizmit të saj dhe bota e jashtme shpejtoi ta quante Shqipërinë një shtet të ri, modern.

Ishte koha, kur «Banka Kombëtare» e sapongritur, megjithëse ushqehet në truallin shqiptar, frytet e saj i derdhte në Palazzo Venezia të Romës: ishte koha kur Shqipëria merrte huara nga grupet financiare italiane me emrin **Societa per lo Sviluppo Economico del Albania** — SVEA, Shoqëria për Zhvillimin Ekonomik të Shqipërisë, kur tokën shqiptare e detyronin të shpaloste gjirin e fshehtë e të hidhte kurorë me dhëndurrë të huaj. Por një ditë, këta dhëndurrë u bënë aq të shumtë, sa «e mjera Shqipëri» asnjëherë nuk mundi t'ua mësonte përmendësh emrat, po të mos ekzistonin dokumentet dhe aktet e martesave, që ruhen me xhelozë edhe sot e kësaj dite në arkivat botërore. **Anglo-Persian Oil Company** — Shoqëria Anglo-Persiane e Vajgurit, **Ferrovie dello Stato Italiano** — Hekurudhat e Shtetit Italian, **Azienda Italiana Petroli Albania** — Ndërmarrja Italiane e Vajgurit të Shqipërisë (AIPA), **Societa Italiana delle Miniere di Seleniza** — Shoqëria Italiane e Minerave të Bitumit të Selenicës (SIMSA), **Standard Oil C of Nev York** — Shoqëria Vajgurore Standard e Nju-Jorkut, **Syndicat Franco-Albania** — Sindikati Franko-Shqiptar, **Sindacato Italiano Giacimenti Minerari Albania** — Sindikati Italian i Shtresave Minerare Shqiptare, ca **EIAA** e ca **SAPIA** (ndërmarrje bujqësore italiane) e përsëri amerikane, angleze e gjermane, që u pëlqente bukuria e pyjeve shqiptare, që mahniteshin nga ngjyra e naftës shqiptare, që dëfreheshin nga blerimi i fushave të virgjra shqiptare dhe që për hir të kësaj bukurie e për hir të kësaj virgjërie, nuk lejonin që këtë vend ta përdhoste tymi i zi i fabrikave dhe ta çante thika e traktorëve... Jo, sigurisht... sigurisht..., nuk ishte më koha e paleolitit, e neolitit, as e bronzit dhe e hekurit... E tillë kohë ishte për Shqipërinë, kur mallrat e huaja pushtonin tregjet e vendit, ndërsa shqiptarët ishin të detyruar të mos hiqnin dorë nga metodat e punës artizanale që kishin trashëguar, as nga parmenda e drurit. Kishte ardhur ndonjë doktor, që çante lunga e jepte kini-na, po priftërinjtë dhe hoxhallarët vazhdonin të trembnin

djajtë e të mblidhnin xhindet. Ishte koha kur miti me shkencën jetonin pranë e pranë, kur flitej që gratë të hiqnin çarçafin, por lejohej që fytyrat t'i mbulonin me perçe më të trashë, kur flitej të ngrinin napën mbi vetulla, po nxitej që ferexhetë t'i zgjatnin deri në fund të këmbëve. Ishte koha kur kalemxhinjtë i kishin kthyer kurrizin die-llit, ishin gjunjëzuar para hënës dhe i thurnin himne monarkisë.

Ja, e tillë ishte gjendja atë ditë, kur në cepin e një sheshi të qytetit N, që mbledhur një turmë gati njëqind vetash dhe ai që ishte në ballë të saj lexonte me zë të tingëlleshëm:

Me rastin që sot, më 7 qershor 1928, mblidhen në Tiranë të dyja dhomat legjislative, dhoma e deputetëve dhe senati për të rishikuar statutin, dëshirojmë të shprehim se Republika Shqiptare e përmbushi misionin e saj historik...

Sheshi ku bëhej mitingu patrullohej nga xhandarët Kika, një burrë i gjatë gati dy metra dhe Jonuzi, streha e kapelës së të cilit nuk arrinte as supin e tjetrit. Prej më se një gjysmë ore këta dy xhandarë nuk e kishin prishur hapin, kur befasi u doli përpara Murroja, që ishte më i madhi e më i fuqishmi nga të gjithë qentë e pazarit dhe zuri të ecte ngadalë, si një i papunë profesionist.

— Ik, Murro, se na pengon, — i tha xhandar Kika. — Ik, se jemi në detyrë!

... Tue pamë se kudo rrotull Shqipërisë së lashtë shkëlqejnë kunorat e mbretëve e të perandorëve, ne dëshirojmë që Shqipëria jonë e dashtun të mos mbetet prapa shoqeve të veta, ne dëshirojmë që Republika të kthehet në Monarki... dhe vendin e presidentit të...

Prapa xhandarëve dëgjoheshin thonjtë e nofullat e lukunisë së qenve që rrëmonin plehrat e karrocës së bashkisë. Karrocieri, si në një rit të zakonshëm që përsëritej çdo ditë, vërviti kamxhikun dhe qentë u shpërndanë pa kuisur, në heshtje, sikur kryenin edhe ata një rit të zakonshëm, ritin e vrapit pa qëllim e pa kuptim. Por Murroja, jo, ai nuk shkoj pas qenve të tjerë, ai mbeti aty para këmbëve të xhandarëve, duke i penguar me të ecurën e tij të ngadalshme. Nuk dihet si e qysh, por dihet se edhe

Hana, që tërhiqte karrocën e bashkisë, ndërsa shikonte Murron të hidhte vështrime prej qelqi e të fuste hundët kudo, edhe kjo Hanë zuri të tregonte shenja shqetësimi. Përplasi potkonjtë e çliruar, qëndroi dhe, në pamundësi për ta mbajtur kokën lart, e uli gati në tokë. (Kemi harruar të themi se Hana ishte ose mund të ishte pela më e dobët e botës!)

...Që statuti i ri t'u përshtatet dëshirave shekullore të popullit shqiptar për të ringjallur dhe restaurue fronin lavdiplotë të Kastriotëve dhe për të vendosun mbi te prijësin e madh, absolut, sovran, august...

— Matufi! — shau xhandar Kika, duke treguar Murron, që vazhdonte të nuhaste e të fuste hundët kudo. — Paska harruar ku ka fshehur kockën! — Shikoi nga karrocieri. — Memë, ta mbash Hanën për kapistre e të mos lëvizësh derisa të mbarojnë ata! — xhandar Kika tregoi me dorë njerëzit e mitingut.

— Si urdhëron, zotrote!

Pyeti Kika:

— Po Murroja ç'dreqin ka që fut hundët nëpër brimat e mureve?

— Ka zënë të plakët, zotëri! — tha Mema.

— Ik, Murro! — i briti prapë xhandar Kika, po Murroja s'bëri asnjë gjest të tepërt, sikur ajo të mos kishte qenë një britmë, por një hiç, një asgjë, bile ai e shikoi Kikën me ca sy të ftohtë e të pakënaqur (gjithmonë prej qelqi) dhe me atë qetësinë e tij të çuditshme, vazhdoi të kërkonte kockën e humbur.

Atje në cep të sheshit ra trumbeta, si për t'u dhënë rëndësi fjalëve të atij që lexonte telegramin para njëqind burrave:

... Shqipnia, fati i Shqipnisë po buzëqesh me flatra, me flamurin kuqezi të Skënderbeut, me flamurin kuqezi të...

Qentë, që me sa duket, kur janë të uritur, e kanë kujtesën të shkurtër, u lëshuan sërish si Niagarë e vogël, të gjithë grumbull drejt sheshit me një polifoni të lehurash të atillë, sa edhe Hana, që tashmë po bënte pushimin e